

Dr. Fulya TEOMETE YALABIK

**İNGİLİZ VE AMERİKAN HUKUKLARINDA
VAKIALARIN GETİRİLMESİ İLE
DELİLLERİN TOPLANMASINDA
HÂKİMİN ROLÜ
VE
TÜRK HUKUKU BAKIMINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

onikilevha
KURUMSAL YAYINLAR

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XXIII
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Konusu ve Önemi.....	1
Çalışmanın Amacı ve Metot.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM ANGLO-AMERİKAN HUKUKUNDA HÂKİMLER VE VAKIALARIN GETİRİLMESİ İLE DELİLLERİN TOPLANMASINDA YARGILAMANIN AMACI

§ 1 ANGLO-AMERİKAN HUKUKUNDA HÂKİMLER VE MAHKEMELERİN YAPISI.....	5
I. Anglo-Amerikan Yargılama Sistemleri Hakkında Genel Bilgiler.....	7
A. İngiliz Hukuku.....	7
B. Amerikan Hukuku	8
II. İngiliz Hukukunda Hâkimler ve Mahkemelerin Yapısı.....	12
A. Genel Olarak.....	12
B. İngiliz Hukukunda Tarihi Gelişim	14

1. Müşterek Hukuk (Common Law) Hâkimleri	14
2. Adalet ve Eşitlik Mahkemesi (Chancery) Hâkimleri	15
C. Hâkimlerin Statüsü ve Atanması.....	18
1. Genel Olarak.....	18
2. 2005 Reformundan Önce.....	19
3. 2005 Anayasal Reformundan Sonra	21
D. Eğitim ve Staj.....	28
1. Genel Olarak.....	28
2. Adli Çalışmalar Kurulu (Judicial Studies Board)	34
3. Oxford ve Adli Okul (Judicial College)	36
E. Mahkeme Sistemi ve Mahkemelere Göre Hâkimler.....	36
1. Genel Olarak.....	36
2. Sulh Mahkemesi (Magistrates' Court) ve Bölge Mahkemesi (District Judge) Hâkimleri.....	39
a. Genel Olarak Sulh Mahkemesi ve Bölge Mahkemesi Hâkimleri	39
b. Hukukçu Olmayan Sulh Hâkimleri (Justices of the Peace)	41
c. Sulh Mahkemesi Hâkimlerinin Seçimi ve Eğitimi.....	45
3. Yerel-İlçe Mahkemesi (County Court) Hâkimleri.....	48
a. Genel Olarak.....	48
b. Bölge Hâkimleri (Circuit Judge).....	49
c. Kâtip (Registrar).....	49
4. Yüksek Adalet Mahkemesi (High Court of Justice).....	50
5. İngiliz İstinaf Mahkemesi (Court of Appeal of England and Wales) Hâkimleri.....	50
6. Lordlar Kamarası ve Yüksek Mahkeme (The House of Lords/ Supreme Court) Hâkimleri	51
a. Lordlar Kamarası.....	51
b. Yüksek Mahkeme Hâkimleri.....	51
7. Yarı Zamanlı Çalışan Hâkimler (Part-time Judges)	52
III. Amerikan Hukukunda Hâkimler ve Mahkemelerin Yapısı	53

A. Genel Olarak	53
B. Hâkimlerin Seçimi ve Göreve Gelmesi.....	55
1. Genel Olarak.....	55
2. Amerikan Hukukunda Hâkimlerin Göreve Geliş Yöntemlerinin Tarihi Gelişimi	56
a. Genel Olarak.....	56
b. Liyakat Seçimi (Missouri-Merit Plan)	57
3. Federal Mahkeme Hâkimlerinin Seçimi ve Göreve Gelişi.....	58
4. Kaliforniya Eyalet Mahkemesi Hâkimlerinin Göreve Gelişi.....	59
C. Eğitim ve Staj.....	60
1. Genel Olarak.....	60
2. Meslek İçi Sürekli Eğitim	64
D. Amerikan Hukukunda Mahkeme Sistemi ve Mahkemelere Göre Hâkimler	66
1. Federal Mahkeme Sistemi.....	67
2. Amerikan Hukukunda Hâkimler	68
a. Magistra Hâkimler (Magistrate Judges)	68
b. Kaliforniya Eyalet Mahkemeleri Çerçevesinde Eyalet Mahkemesi Hâkimleri.....	71
c. Sulh Hâkimleri (Justices of the Peace)	73
(aa) Genel Olarak.....	73
(bb) Sulh Hâkimleri	73

§ 2 VAKIALARIN GETİRİLMESİNDE VE DELİLLERİN TOPLANMASINDA YARGILAMANIN AMACI 75

I. Taraflarca Getirilme İlkesine (Adversarial) ve Araştırma İlkesine (Inquisitorial) Tâbi Sistemler	75
A. Genel Olarak.....	75
B. Taraflarca Getirilme İlkesi ve Araştırma İlkesine Tâbi Sistemlerin Tanımlanması.....	80
1. Genel Olarak.....	80

2. Dava Malzemesinin Toplanması Çerçevesinde Taraf Hâkimiyeti Sistemi	83
3. Dava Malzemesinin Toplanmasında Araştırma İlkesine Tâbi Sistem (Inquisitorial System).....	84
C. Taraflarca Getirilme İlkesine Tâbi Sistem ve Araştırma İlkesine Tâbi Sistem Ayrımı.....	86
II. Dava Malzemesinin Toplanmasında Taraf Hâkimiyetinin Etkisi.....	93
A. Taraf Hâkimiyeti Sistemi ve Discovery Müessesesi.....	93
B. Taraf Hâkimiyeti Sistemi ve Delillerin Sunulması	95
III. Taraf Hâkimiyeti Sistemi ve Jüri	96
A. İngiltere’de Hukuk Davalarında Jüri	96
1. Tarihi Gelişimi.....	96
2. Jüri ile Hâkimin Görev Ayrımı	100
B. ABD’de Hukuk Davalarında Jüri.....	103
1. Jürinin Varlık Gerekçesi.....	109
2. Politik Bir Kurum Olarak Jüri	110
3. Dava Malzemesinin Toplanmasında Jürinin Etkisi	113
4. Jüri Kurumu ve Amerikan Hukuk Davalarının Yapısı ..	113
5. Jüri Kurumu ve Kapsamlı Delil Sunma Araçlarına Olan İhtiyaç	114
6. Jüri Kurumu ve Sözlü Delilin Tercih Edilmesi.....	115
C. Jürili-Jürisiz Yargılamaların Dava Malzemesinin Toplanması Çerçevesinde Hâkimin Rolüne Etkileri.....	116
1. Jüri Kurumu ve Delillerin Kabul Edilebilirliğine İlişkin Kurallar.....	118
2. Dolaylı Delil (Hearsay Rule).....	121
3. Ara Değerlendirme.....	124
D. Jüri Kurumu ve Yaptırımlar	125
E. Hukuk Davalarında Jüri Devam Etmeli Midir?	126
IV. Taraf Hâkimiyetinin Hâkimin Rolüne Etkileri	129
A. Genel Olarak.....	129

B. Anglo-Amerikan Hukukunda Taraf Hâkimiyetinin Doğurduğu Etkiler	129
---	-----

§ 3 ANGLO-AMERİKÂN HUKUKUNDA HÂKİMLER VE VAKIALARIN GETİRİLMESİ İLE DELİLLERİN TOPLANMASINDA YARGILAMANIN AMACI BAKIMINDAN GENEL DEĞERLENDİRME	137
---	------------

İKİNCİ BÖLÜM VAKIALARIN GETİRİLMESİ VE DELİLLERİN TOPLANMASINDA HÂKİMİN ROLÜNÜN TARİHİ GELİŞİMİ

§ 1 İngiliz Hukukunda Vakıaların Getirilmesi ve Delillerin Toplanmasında Benimsenen Usûllerin Tarihi Gelişimi.....	153
I. Erken Dönem İngiliz Hukukunda Vakıaların Getirilmesi ve Delillerin Toplanması (Fact Gathering).....	154
A. İngiliz Müşterek Hukuku (Common Law)	154
B. Müşterek Hukuk Dilekçeleri (Common Law Pleading).....	155
C. Erken İngiliz Hukukunda Duruşma (Trial)	158
D. İspata İlişkin Kuralların Ortaya Çıkışı ve Genel Olarak Delillerin Gelişimi	159
E. Discovery Usûlü.....	161
F. Delillere İlişkin Son Dönem Değişiklikler.....	161
II. İngiliz Hukukunda Son Dönem Gelişmeler	165
A. Medeni Usûl Kuralları (Civil Procedure Rules-CPR)	165
B. Medeni Usûl Kuralları Çerçevesinde Gerçekleştirilen Önemli Değişiklikler.....	169
1. Dilekçe Yapısında Değişiklikler.....	169
2. Dilekçelerdeki Değişiklik Talepleri: Yeni Vakıa Eklenerek İddia ve Savunmaların Değiştirilmesi	170
3. Dava Yönetimi ve Hâkimin Takdiri (Case Management and Judicial Discretion).....	175

a. Hâkimin Takdir Yetkisi	175
b. Dava Yönetimi ve Dava Yönetimi Toplantıları (Case Management and Case Management Conferences).....	176
(aa) Dava Yönetimi.....	176
(bb) Dava Yönetimi Toplantıları ve Ön Duruşma İncelemesi (Pretrial review).....	181
(aaa) Dava Yönetimi Toplantıları.....	181
(bbb) Ön Duruşma İncelemesi	184
4. Başlıca Hedefler (Overriding Objectives).....	186
5. Yönetici Hâkim Modeli (Managerial Judge)	189
6. Duruşmasız Yargılama (Summary Judgment)	192

§ 2 AMERİKÂN HUKUKUNDA VAKIALARIN GETİRİLMESİ VE DELİLLERİN TOPLANMASINDA BENİMSENEN USÛLLERİN TARİHİ GELİŞİMİ.....194

I. Erken Dönem Amerikan Hukukunda Vakıaların Getirilmesi ve Delillerin Toplanması.....	196
A. Erken Dönem Amerikan Hukukunda Mahkeme Sistemi ...	196
B. Erken Dönem Amerikan Hukukunda Dava Malzemesinin Toplanması (Fact-Finding)	197
1. Hukuk Yargılamalarında (Common Law) Dava Malzemesinin Toplanması	197
2. Hakkaniyet (Equity) Yargılamalarında Dava Malzemesinin Toplanması.....	198
C. Erken Dönem Amerikan Hukukunda Deliller	200
D. Tanık İfadesinin Kabul Edilebilirliği.....	200
E. Çapraz Sorgulama ve Hâkim/Jüri'nin Pasifliği ve Tarafsızlığı.....	201
1. Jürinin Pasif Rolü	202
2. Jürinin Bağımsızlığı.....	202
3. Jüri Denetimi için Yeni Yöntemler	204
a. Hukuki Meseleye İlişkin Hüküm	205
b. Yeni Duruşma Talepleri	206

F. Dolaylı Delilin (Hearsay Evidence Rule) Gelişimi	207
II. Amerikan Hukukunda Son Dönem Gelişmeler.....	210
A. Dava Yönetimi (Case Management).....	211
1. Genel Olarak.....	212
2. Federal Medeni Usûl Kuralları Çerçevesinde Dava Yönetimi	214
B. Duruşma Öncesi Aşamanın (Pre-trial Phase) Oluşumu	215
1. Dilekçelere İlişkin Değişiklikler.....	215
a. Amerikan Hukukunda Dilekçeler	215
b. Türk Hukukunda Dilekçeler.....	219
c. Ara Değerlendirme.....	222
2. Duruşma Öncesi Aşama ve Dava Yönetimi	224
3. Ön Duruşma Toplantıları (Pre-trial Conferences) ve Dava Yönetimi.....	225
a. Zamanlama ve Usûli Meseleler	231
b. Esaslı Noktaların Belirlenmesi.....	233
C. Discovery Usûlü.....	237
D. Son Ön Duruşma Toplantısı (The Final Pretrial Conference)	238
1. Vakıaların Belirlenmesi ve Daraltılması	239
2. Delillerin Ön İncelenmesi.....	240
E. Duruşma Aşamasının Sürelerine İlişkin Belirlemeler.....	241
F. Temel Hazırlıkların Gerçekleştirilmesi	242
G. Delillerin Sunulmasında Hâkimin Rolü ve Davanın Bölünmesi (Bifurcation).....	243
1. Delillerin Sunulma Sırası.....	243
2. Davanın Bölünmesi.....	244
H. Duruşma Aşaması ve Dava Yönetimi	245
1. Duruşmaya Başlama	245
2. Jüriye Yardım.....	247
3. Bilgi Verme, Özetleme ve Müzakere Süreci.....	247
4. Jürisiz Yargılamalarda Dava Yönetimi	249

5. Mahkeme Kaynaklarının Kullanımı	249
I. Duruşma Aşamasına Ulaşan Dava Sayısında Gerileme.....	253
1. Genel Olarak.....	253
2. Duruşma Aşamasına Ulaşan Dava Sayısının Azalmasının Sebepleri.....	254
3. Ara Değerlendirme.....	258
§ 3 ANGLO-AMERİKAN HUKUKUNDA DISCOVERY/ DISCLOSURE MÜESSESESİ ÇERÇEVESİNDE BİLGİYE ERİŞİM, DELİLLER VE HÂKİMİN ROLÜ	260
I. İngiliz Hukukunda Disclosure Müessesesi	260
A. Dava Öncesi Disclosure Usûlü (Pre-Action Disclosure)	268
1. Dava Öncesi Disclosure Usûlü	268
2. Dava Öncesi Disclosure Usûlü ile Türk Hukukundaki Delil Tespiti İlişkisinin Değerlendirilmesi.....	270
B. Üçüncü Kişilere Yönelik Disclosure Usûlü.....	274
C. Disclosure Usûlü ile Bilgilerini Açıklayanın, Karşı Tarafların Muhtemel Suistimallerinden Korunması.....	276
D. Disclosure Usûlü Çerçevesinde Gizlilik İlkesi ve Muafiyet	279
E. Üçüncü Kişilerin Gizliliğinin Korunması ve Hâkimin Rolü.....	281
F. Davanın Taraflarının Disclosure Usûlüne İlişkin Yükümlülüğe Riayet Etmesinin Sağlanması ve Yaptırımlar	282
1. Disclosure Usûlüne İlişkin Yükümlülüğe Riayet.....	282
2. Yaptırımlar	285
a. İddia veya Savunmaların Yargılamadan Çıkarılması (Striking Out Claims or Defences)	285
b. Mahkemeye İtaatsizlik (Contempt of Court)	288
c. İncelemenin veya İfşasının Alınmaması Talebi (Claim to Withhold Inspection or Disclosure of A Document)	288
II. Amerikan Hukukunda Discovery/Disclosure Müessesesi	290
A. Discovery Müessesesinin Son Dönem Tarihi Gelişimi	290

1. Genel Olarak.....	290
2. Discovery Müessesesini İyileştirme Çabaları.....	293
B. Federal Medeni Usûl Kuralları Çerçevesinde Discovery Müessesesi.....	300
1. Genel Olarak.....	300
2. Discovery/Disclosure Müessesesi Kapsamında Tarafların Sorgulanması (Party Interrogation)	301
a. 19. Yüzyılın Başlarında Tarafların Sorgulanması....	301
b. Tarafların Sorgulanması Yöntemlerinde Genişleme.....	302
(aa) Yazılı Soru Sorma Şeklinde Sorgulama (Interrogatories)	305
(bb) İkrara Davet (Requests for Admission)	306
(cc) Yeminli İfade (Deposition)	310
c. Tarafların Yazılı Olarak Sorgulanmasının (Party Interrogation) Kapsamının Değerlendirilmesi	311
d. Mahkeme Tarafından (Court-directed) ve Taraflarca Yönetilen (Party-directed) Sorgulama Türleri ve Doğrudanlık İlkesi.....	313
(aa) Mahkeme Tarafından ve Taraflarca Yönetilen Sorgulama Türleri.....	313
(bb) Doğrudanlık İlkesi.....	314
C. Soruşturmaların Kayda Alınması.....	315
§ 4 VAKIALARIN GETİRİLMESİ VE DELİLLERİN TOPLANMASINDA BENİMSENEN USÛLLERİN TARİHİ GELİŞİMİ BAKIMINDAN GENEL DEĞERLENDİRME.....	316

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VAKIALARIN GETİRİLMESİ VE DELİLLERİN
TOPLANMASINDA HÂKİMİN ROLÜ

§ 1 VAKIALAR, TECRÜBE KURALLARI VE HUKUK KURALLARI	327
I. Vakıalar ve Vakıaların Getirilmesinde Hâkimin Rolü.....	327
A. Genel Olarak.....	327
B. Anglo-Amerikan Hukukunda Vakıalar ve Hâkimin Rolü ..	328
1. Anglo-Amerikan Hukukunda Vakıalar.....	328
2. Anglo-Amerikan Hukukunda Vakıalar Çerçevesinde Hâkimin Rolü.....	331
II. Hukuk Kuralları.....	333
A. İç Hukuktaki Hukuk Kuralları.....	333
B. Yabancı Hukuk Kuralları	334
III. Tecrübe Kuralları ile Maruf ve Meşhur Vakıalar (Judicial Notice) Kapsamında Hâkimin Rolü.....	337
§ 2 ANGLO-AMERİKAN HUKUKUNDA DELİLLER.....	351
I. Anglo-Amerikan Hukukunda Deliller ve Hâkimin Rolü.....	351
A. İngiliz Hukukunda Deliller ve Hâkimin Rolü	356
1. Deliller ve Hâkimin Rolü	356
2. Hâkimin Delilleri Yargılamadan Hariç Tutma Konusundaki Takdir Hakkı.....	360
3. Delillerin Kabul Edilebilirliği ve Hâkimin Rolü	360
4. Gizli Yargılama.....	362
B. Amerikan Hukukunda Deliller ve Hâkimin Rolü.....	365
1. Deliller ve Hâkimin Rolü	365
2. Delillerin Kabul Edilebilirliği ve Hâkimin Rolü	365
II. Hukuka Aykırı Yoldan Elde Edilen Deliller	367
III. Yeni Delil İleri Sürülmesi ve Hâkimin Rolü	371

IV. Vakıaların İleri Sürülmesi ve Delillerin Toplanması Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Çerçevesinde Ele Alınması	375
A. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Amaçları	376
B. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi	379
1. Vakıaların İleri Sürülmeleri Bakımından Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi	379
2. Deliller Bakımından Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi	380
3. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Değerlendirilmesi.....	386
C. İngiliz Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi ...	389
D. Amerikan Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi	396

§ 3 HÂKİMİN ROLÜNÜN DELİLLERİN TOPLANMASI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ398

I. Bilirkişi (Expert Evidence).....	398
A. İngiliz Hukukunda Bilirkişilik ve Hâkimin Rolü.....	401
1. İngiliz Hukukunda İlk Dönemlerde Bilirkişilik	401
2. Medeni Usûl Kuralları ile Birlikte Yeniden Şekillenen Bilirkişilik.....	402
a. Müşterek Bilirkişiler (Single Joint Expert).....	405
b. Taraf Bilirkişisi (Party-Appointed Experts).....	407
3. İngiliz Hukukunda Bilirkişilerin Müzakeresi ve Hâkimin Rolü.....	409
4. Hâkimin Bilirkişileri Eş Zamanlı Olarak Dinlemesi (Expert Conferencing).....	410
5. İngiliz Hukukunda “Bilirkişi Seçimi” (Expert Shopping) ve Hâkimin Rolü.....	413
6. İngiliz Hukukunda Bilirkişi Delilinin Kabul Edilebilirliğine İlişkin Standartlar.....	416
B. Amerikan Hukukunda Bilirkişiler	417
1. Bilirkişilik ve Taraf Hâkimiyeti Sistemi	417

a.	Taraf Bilirkişisi.....	418
b.	Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi	421
2.	Kabul Edilebilirlik İncelemesi ve Hâkimin Rolü.....	425
a.	Kabul Edilebilirlik İncelemesi.....	425
b.	Bilirkişi Görüşünün / Tanıklığının Delil Olarak Kabul Edilebilirliğine İlişkin Standartlar.....	429
(aa)	Genel Olarak.....	429
(bb)	Piyasadaki Başarı Standardı (Marketplace Standard).....	430
(cc)	Frye Standardı.....	431
(dd)	Daubert Standardı.....	433
(ee)	Kumho Tire Co. v. Carmichael Kararı ve Bilirkişi Delilinin Kabul Edilebilirliğine Etkileri	440
(ff)	İspata İlişkin Federal Kurallar'ın 702. Maddesinin Yarattığı Etki.....	442
c.	Anglo-Amerikan Hukukunda Bilirkişi Delilinin Kabul Edilebilirliğine İlişkin Değerlendirmeler.....	443
3.	Tarafların Fiziksel ve Ruhsal Olarak İncelenmesi (Physical and Mental Examinations).....	445
C.	Bilirkişi Delili Kapsamında Hâkimin Rolünün Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi.....	446
II.	Tanık.....	455
A.	Tanıkların Mahkemeye Çağırılması (Witness Summons) ve Sorgulanması	455
1.	Anglo-Amerikan Hukukunda Sözlülük İlkesi ve Tanık Delili	456
2.	İngiliz Hukukunda Tanık Delili Bakımından Hâkimin Rolü	457
3.	Amerikan Hukukunda Tanık Delili Bakımından Hâkimin Rolü.....	460
4.	Tanık Delilinin Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi.....	462
a.	Genel Olarak.....	462
b.	İkinci Tanık Listesi Verilmesi.....	465

c. Tanığa Soru Kağıdı Gönderilmesi.....	470
B. Doğrudan Sorgulama (Examination in Chief), Çapraz Sorgulama (Cross Examination) ve Hâkimin Rolü	472
1. Doğrudan Sorgulama ve Yönlendirici Sorular	472
a. Doğrudan Sorgulama	472
b. Yönlendirici Sorular	473
2. Çapraz Sorgulama	475
3. Yeniden Sorgulama (Re-examination).....	483
4. Soru Yönelme	483
III. Keşif	485
A. İngiliz Hukukunda Keşif (view) ve Hâkimin Rolü	485
B. Amerikan Hukukunda Keşif	488
IV. Belge Bakımından Dava Malzemesinin Toplanmasında Hâkimin Rolü	490
A. Belge ve Senet Ayırımı	490
1. Belge Kavramı	490
2. Senet Kavramı	492
a. Adi Senetlerde Sahtelik İddiasının İncelenmesi	493
b. Sahtelik İddiasının Sonuçları	493
B. Belgelerin Mahkemeye İbrazı Zorunluluğu ve Hâkimin Rolü.....	495
C. Karşı Tarafın Elindeki Belgeye Dayanılması Durumunda Hâkimin Rolü	499
D. Üçüncü Kişinin Elindeki Belgeye Dayanılması Durumunda Hâkimin Rolü	502
E. Elektronik Belgelerin İbrazı.....	503
F. Ticari Defterlerin İbrazı.....	506
V. Yemin	509
VI. Kesin Hüküm (Res Judicata).....	512
A. Kesin Hüküm	512
B. Usûlün Kötüye Kullanılması (Abuse of Process) ve Hâkimin Rolü.....	518

§ 4 HÂKİMİN ROLÜNÜN DELİL SÖZLEŞMELERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	522
I. Hakem-Bilirkişi Sözleşmeleri (Expert Determination).....	523
II. Münhasır Olmayan Delil Sözleşmelerinde Hâkimin Rolüne Genel Bakış	526
§ 5 VAKIALARIN GETİRİLMESİ VE DELİLLERİN TOPLANMASINDA HÂKİMİN ROLÜ BAKIMINDAN GENEL DEĞERLENDİRME	528
SONUÇ	539
BİBLİYOGRAFYA.....	543